

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYERMEKEK A KÖZÉTKEZTETÉSBEN – EGY KISTELEPÜLÉS PÉLDÁJÁN KERESZTŰL –

DISADVANTAGED CHILDREN IN MASS CATERING – THROUGH THE EXAMPLE OF A SMALL SETTLEMENT –

Lovas Henrietta* – Cseh-Zelina Gergely**

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, hogy a közétkeztetés alapvető szabályrendszerét rávetítse egy hátrányos helyzetű település, Zádorfalva egyedüli közintézményére, az óvodájára. Az óvoda, mint a hátrányos helyzetű gyermekeket összefogó intézmény, amelynek a közétkeztetésen keresztül napi szinten el kell látnia a szerény anyagi körülményekkel rendelkező családok csemetéit. Megpróbáljuk mind a közétkeztetés, mind a hátrányos helyzet alapvető jogszabályi rendelkezéseit ismertetni, továbbá kitérünk majd a közétkeztetés – hátrányos helyzettel fűszerezett - gyakorlati aspektusaira is.

Kulcsszavak: hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, statisztikai mutatók, közétkeztetés, menza, óvodai ellátás

Abstract

The aim of this study is to apply the basic rules of mass catering to the kindergarten, the only public institution in a disadvantaged municipality, Zádorfalva. The kindergarten, as an institution that brings together disadvantaged children, has to provide daily meals to the children of families with modest financial circumstances. We will try to explain the basic legal provisions of both mass catering and deprivation, and we will also look at the practical aspects of mass catering, with a focus on deprivation.

Keywords: deprivation, multiple deprivation, statistical indicators, mass catering, canteen, nursery school care

1. Bevezető gondolatok

Életünket, egészségünket alapvetően meghatározza és befolyásolja a bennünket körülvevő természeti és társadalmi környezet minősége és állapota. Jelen téma azért lehet érdekes, mert egy olyan településről szól, ahol a lakosság 67 %-a roma nemzetiségű, melynek többsége nem csupán hátrányos helyzetű, hanem halmozottan hátrányos helyzetű. A munkanélküliség magas aránya és az iskolázottság hiánya nagyban hozzájárul e hátrányok kialakulásához. Naponta látható az, hogy a jövőre nem gondoló életvitellel milyen károkat okoznak az elkövetkező generációk számára.

* Lovas Henrietta, másodéves, levelező tagozatos jogi felsőoktatási szakképzéses hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar; élelmészvezető, dajka, Zádorfalva Óvoda, lovas.henrietta@gmail.com

** Cseh-Zelina Gergely, egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Közigazgatási Jogi Intézeti Tanszék, gergely.cseh-zelina@uni-miskolc.hu

A hátrányos helyzetben élők számára a mindennapi lét, a gyermekek ellátása is nagy gondot jelent. Borsod – Abaúj – Zemplén vármegye, annak is inkább az északi félteke az egyike az ország azon szegmensének, ahol magas a munkanélküliség aránya, és az ezzel együtt járó mélyszegénységben élő családok száma is. Leginkább a roma kisebbség körében tapasztalható meg, hogy a megélhetésükhöz a kormány adta lehetőségeket próbálják kihasználni, ezért jelentős a nagycsaládosok száma. A nagycsaládos lét nekik már egyfajta kereseti lehetőségnek számít, hiszen az édesanyák hosszú éveken keresztül részesülnek a különböző gyermekgondozási (pl.: anyasági támogatás GYED, táppénz stb.) támogatásokban.

A mélyszegénységben eltöltött évek azonban rányomják a bélyeget a mindennapi életre, a munkához való hozzáállásra, a családi kapcsolatokra, a gyermekek nevelésére és azok étkeztetésére. A kérdés az, hogy a hátrányos helyzetben felnövekvő gyermekek számára, legyen az akár óvodás vagy iskolás korú, milyen módon lehet biztosítani a megfelelő színvonalú, jogszabályok által elvárt étkeztést. A feltett – vélhetően minden számára nyitott – kérdésre a választ a közétkeztetés fogja megadni.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassuk a hátrányos helyzetű gyermekekre vonatkozó vázlatos jogszabályi hátteret, ismertessük a közétkeztetés alapvető szabályrendszerét és kitérjünk egy konkrét intézmény (Zádorfalva Óvoda) gyakorlati vizsgálatára, mind a hátrányos helyzet, mind a közétkeztetés szempontjából.

2. Hátrányos helyzet

2.1. A hátrányos helyzetű gyermekekről általánosságban

A hátrányos helyzet kifejezés az 1960-as években szociálpolitikai terminusként indult útjára, majd megjelent számos társadalomtudományi területen és a köznyelvben is, napjainkban talán az oktatással összefüggésben használjuk a leggyakrabban. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy az oktatás jelentőségének növekedésével párhuzamosan egyre nagyobb figyelmet kapnak és kaptak azok a gyermekek, fiatalok, akik iskolai sikerességét életkörülményeik megnehezítik.¹ A hátrányos helyzet kialakulását nagyban meghatározzák a társadalmi okok a földrajzi adottságok, a gazdasági körülmények, a nyelvi - kulturális háttér. Számos egyénhez kötődő ok a kor, a nem a képzettség, a szegénység, testi, érzékszervi fogyatékoság, mentális, pszichés problémák, káros szenvedélyek. A különböző szociális egyenlőtlenségek, hátrányok kialakulásának többnyire összetett okai vannak,² ezeknek a feltárásába jelen tanulmány keretei között nem is szeretnénk belebocsátkozni.

Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.³ Tekintettel a fentiekre minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.⁴ Alaptörvényünk rendelkezéseit erősíti⁵ a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényében kihirdetett a Gyermekek Jogairól szóló ENSZ Egyezmény, továbbá az évekkel később elfogadott a „Legyen jobb a

¹ FEJES József Balázs – KELEMEN Valéria – SZÜCS Norbert: Szülők mentorálása a hátrányos helyzet átörökítésének megelőzése érdekében. SZTE JGYPK, Szeged, 2013, 11.

² ALLIQUANDER Anna – TOMPA Anna: Hátrányos helyzet, szociális helyzet, munkanélküliek, kisebbségek. SE Népegészségügyi Intézet 5–6., https://semmelweis.hu/nepegeszsegtan/files/2018/11/1819_I_AOKea13_Serulekeny-csoportok.pdf (2024.05.14.)

³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban: Alaptörvény) XV. cikk (2) bekezdés.

⁴ Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés.

⁵ Bár az Alaptörvény évekkel később született.

gyermekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032 sz. 47/2007. (V. 31.) Ogy. határozat. Az egyezményhez való csatlakozás és a dokumentum egyik jelentős célja volt, hogy csökkentse a gyermekek és családjaik nélkülözését, javítsa a gyermekek fejlődési esélyeit, azaz „a gyermek mindenek felett álló érdekét”⁶ helyezi a középpontba. Ezt az elvet minden gyermekre ki kell terjeszteni, de azokra a gyermekekre kell hangsúlyt helyezni, akiknek érdekei a legjobban sérülnek.

2.2. Hátrányos helyzet meghatározása hazánkban

A hátrányos helyzetű, valamint a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek jogi meghatározásának az alapját a jelenleg hatályos szabályozásunk előtt már korábban is lefektették. Többek között a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Kt.) is rögzíti a hátrányos helyzet fogalmát. A Kt.-be 2003. szeptember 1. napjával került be a meghatározás⁷ az értelmező rendelkezések közé. A fogalmat később többször módosították, de végleges jogszabályi formáját⁸ egy 2007. évi módosítással⁹ érte el és 2013-ig lényegében nem is változott. 2013. szeptember 1. napjával azonban a hátrányos helyzetű gyermekek jogszabályi kritériumait egy jogszabályba iktatta a jogalkotó, amely a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) volt.¹⁰ A mai napig a Gyvt. határozza meg a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzet megállapításának feltételeit.

A Gyvt. alapján a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet szempontjából meghatározó tényezők a következők. A szülő, a családba fogadó gyám iskolai végzettsége alacsony, azaz legfeljebb alacsony végzettséggel rendelkezik. Továbbá a szülő, gyám alacsony foglalkoztatottsága, az elégtelen lakáskörülmények, lakókörnyezet és a nevelésbe vétel, valamint a tanulói, hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt számára nyújtott utógondozói ellátás.¹¹ Hátrányos helyzetű lesz és ez által rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében a Gyvt. 67/A. § (1) bek. a)-c) pontjaiban meghatározott körülmények közül (szülő, gyám alacsony iskolai végzettsége; szülő, gyám alacsony foglalkoztatottsága és az elégtelen lakáskörülmények, lakókörnyezet) egy fennáll. Tehát, ha ezek közül valamelyik tényező fennáll, kérelmezhető a települési önkormányzat jegyzőjénél a hátrányos helyzet megállapítása.¹²

Halmozottan hátrányos helyzetű gyermek az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében a fenti körülmények közül (alacsony iskolai végzettség; alacsony foglalkoztatottság; elégtelen lakókörnyezet, illetve lakáskörülmény) legalább kettő

⁶ BORVÁK Erzsébet – MAKOS Nándor: A hátrányos helyzetű gyermekek lehetőségeiről, *Jegyző és Közigazgatás*, 2024/1, 30.

⁷ Kt. 121. § (1) bek. 14. pont. hátrányos helyzetű gyermek, tanuló: az, akit családi körülményei, szociális helyzete miatt a jegyző védelembe vett, illetve aki után rendszeres gyermekvédelmi támogatást folyósítanak;

⁸ Kt. 121. § (1) bek. 14. pont. hátrányos helyzetű gyermek, tanuló: az, akit családi körülményei, szociális helyzete miatt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította; e csoporton belül halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló, akinek a törvényes felügyeletét ellátó szülője – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes nyilatkozata szerint – óvodás gyermek esetén a gyermek három éves korában, tanuló esetén a tankötelezettség beállításának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen; halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló is, akit tartós nevelésbe vettek.

⁹ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról szóló 2007. évi LXXXVII. törvény 20. § (1) bek.

¹⁰ A szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2013. évi XXVII. törvény 45. §

¹¹ Gyvt. 67/A. § (1) bek. a)-c) pontok és (2) bek. b)-c) pontjai.

¹² A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 83/A. § (2) bek.

fennáll¹³, továbbá a nevelésbe vett gyermek és az utógondozói ellátásban részesülő, tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.¹⁴

2.3. *Haza statisztikai adatok 2013-tól napjainkig*

A hátrányos (a továbbiakban: HH), illetve halmozottan hátrányos helyzet (a továbbiakban: HHH) jegyzői magállapításának 2013-as indulását követő első évben, 2014-ben volt a legmagasabb a HH és HHH minősítést kapott gyermekek és fiatal felnőttek száma.¹⁵ A KSH adatait görcső alá véve az elmúlt 10 évben a HH és HHH gyermekek száma összességében folyamatosan csökkent, kivéve a 2016. évet, amikor is megközelítette a 2014 évi statisztikai adatokat. 2020 végén a hátrányos helyzetű minősítést kapott gyermekek és fiatal felnőttek 86 %-ánál a szülő vagy a családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, 8,9 %-uknál azok alacsony foglalkoztatottsága, 4,7 %-uknál pedig az elégtelen lakáskörülmények játszottak szerepet a minősítés megállapítása során. A HHH minősítéssel rendelkező gyermekek és fiatal felnőttek esetében legnagyobb arányban (46 %) a szülő alacsony iskolai végzettsége és az elégtelen lakáskörülmények voltak jellemzőek, ezt követte az alacsony foglalkoztatottsággal párosuló alacsony iskolázottság (42 %). Jóval kisebb arányt képviselt az alacsony foglalkoztatottság és az elégtelen lakáskörülmények fennállása (5,5 %), valamint a mindhárom körülmény együttes megléte (6,9%).¹⁶ A HH vagy a HHH minősítéssel rendelkező gyermekek ezer azonos korú lakosra vetített aránya összességében 76,6 fő volt 2020-ban, azonban a különböző vármegyékben ez másképpen alakult. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében az országos átlagnál majdnem háromszor több gyermek és fiatal felnőtt élt olyan szülők gondozásában, akik alacsony iskolai végzettségük, foglalkoztatottságuk, illetve rossz lakókörnyezetük miatt nem tudtak megfelelő életminőséget biztosítani gyermekük számára.¹⁷

A 2020-2023 közötti statisztikát¹⁸ megvizsgálva elmondható, hogy bár a 2021-es évben a számok szinte minden területen emelkedtek az előző évhez képest, a 2022-es évtől már jelentős csökkenés jelentkezett mind a hátrányos és halmozottan hátrányos gyermekek tekintetében. Az alacsony foglalkoztatottság és az elégtelen lakókörnyezeti kritériumokat megvizsgálva azt mondhatjuk, hogy egy év kivételével sohasem volt ilyen alacsony a mutatók száma az utóbbi 10 évben. Az állami családpolitika és a különböző támogatások nyomán a lakáskörülmények évről évre javulnak, a foglalkoztatottsági mutatók pedig magukért beszélnek. A szülők alacsony iskolai végzettsége az, ami korábban is és napjainkban is a fő hátrányképző tényező.

3. **Közétkeztetés**

3.1. *A közétkeztetés javulását célzó jogi intézkedések változásai a rendszerváltástól napjainkig*

¹³ ZELLER Judit – RÓZSÁS Eszter: Gyermek- és ifjúságvédelem. NKE, Budapest, 2018, 16.

¹⁴ Gyvt. 67/A. § (2) bek.

¹⁵ Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek, <https://www.ksh.hu/sdg/1-22-sdg-1.html> (2024.04.25.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ KSH adattábla - 25.1.1.13. Megállapítottan hátrányos helyzetűek és halmozottan hátrányos helyzetűek, december 31., https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0056.html (2024. 05. 16.).

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény¹⁹, a Gyvt.²⁰, a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény²¹, továbbá a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SZCSM²². rendelet is kimondja, hogy a közétkeztetésben az életkornak megfelelő étkezést kell megszervezni és a szükségletnek megfelelő minőségű és tápértékű étkezést kell nyújtani napi rendszerességgel. Amennyiben az ellátást igénybe vevők egészségi állapota indokolja, részükre – orvosi javaslatra – az orvos előírásainak megfelelő diétás étkezést kell biztosítani.

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény értelmében született meg a vendéglátó termékek előállításának feltételeiről szóló 67/2007. (VII. 10.) GKM-EüM-FVM-SZMM együttes rendelete (a továbbiakban: együttes rendelet). Az együttes rendelet csupán ajánlás formájában írta elő a követelményeket, ezért az abban foglaltak nem bírtak kötelező erővel, és azokat a feltárt vizsgálati eredmények szerint nem is tartották be. Az együttes rendeletet 2011. augusztus 1-jei határidővel hatályon kívül helyezte a vendéglátóipari termékek előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszerbiztonsági feltételeiről szóló 62/2011. (VI. 30.) VM rendelet (a továbbiakban: VM rendelet).²³A VM rendelet hatálybalépésével egyidejűleg megszűnt a korcsoportonként megadott napi energia- és tápanyagbevitel értékeire vonatkozó jogszabályi előírás is. Ugyanakkor az országos tisztifőorvos az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet honlapján 2011. augusztus 1-jei dátummal közzétette a rendszeres étkezést biztosító szervezett ételmezési ellátásra vonatkozó táplálkozás-egészségügyi ajánlását a közétkeztetők számára. Ezt követően megjelent a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014.(IV.30.) EMMI rendelet (a továbbiakban: Közétkeztetési rendelet), majd az egyes egészségügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról szóló 54/2014. (XII. 29.) EMMI rendelet, benne a közétkeztetési rendelet módosítása, melynek értelmében, azok ellenőrzésére 2015. szeptemberétől került sor.²⁴

3.2. Közétkeztetési alapfogalmak, dokumentumok

A közétkeztetést fogalmát a jogszabály a következőképpen definiálja. *Olyan rendszeres étkezést biztosító, szervezett közösségi ellátás, melyet nevelési-oktatási intézményekben, állami és önkormányzati finanszírozású nyári táborokban, fekvőbeteg-szakellátást nyújtó intézményekben, szociális ellátás, gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás keretében ellátott, különböző korú és egészségi állapotú személyek részére, többnyire előre megrendelés alapján a nap egy meghatározott időszakában, meghatározott időtartamban nyújtanak.*²⁵

A közétkeztetési dokumentumokhoz kötődően fontos tisztázni néhány alapvető fogalmat. Ilyen például a nyersanyag. A nyersanyag *az étel összetevője, olyan élelmiszer, amelynek az étel jellegéhez nem illő részeit konyhatechnológiai előkészítő műveletek alkalmazásával eltávolították, és fogyasztásra vagy ételkészítésre előkészítették.*²⁶

Az adag a közétkeztetési rendelet 4. mellékletben foglalt táblázat A oszlopában felsorolt ételszervelekből korcsoportonként a végső fogyasztónak, egy főre, egy étkezés során biztosított

¹⁹ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 50. § (3) bek.

²⁰ Gyvt. 21. § (1) bek.

²¹ A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 62. § (1) bek.

²² 1/2000. (I. 7.) SZCSM 21. § (2) bek.

²³ VM rendelet 23.§ (2) bek.

²⁴ Táplálkozási Akadémia Hírlével 2015. február 4, https://mdosz.hu/hun/wp-content/uploads/2016/03/taplalkozasi_akademia_2015_02_kozetkeztetes_150226.pdf (2024.04.26.).

²⁵ Közétkeztetési rendelet 2. § (1) bekezdés 14. pont.

²⁶ Közétkeztetési rendelet 2. § (1) bekezdés 15. pontja.

*mennyiség.*²⁷ Például egy óvoda a tejből napi 1-2 dl-t kaphat, gyümölcsből 6-11 dkg, míg kész étel tekintetében levesből és főzelékből is 1,5-2,5 dl -t, tészta, rizs, gabona alapú köretekből 10-20 dkg a megengedett mennyiség.) *Étel a közétkeztetés keretében konyha- és cukrásztechnológiai műveletek vagy azok részműveletei útján közvetlen fogyasztásra készített ételmiszer, amely melegen vagy lehűtés után fogyasztható, továbbá a közétkeztetés keretében közvetlen fogyasztásra előkészített és adagolt, valamint a nyersen fogyasztandó ételmiszer.*²⁸ A közétkeztetésre vonatkozó egyéb fogalom meghatározásairól közétkeztetési rendelet 2. § rendelkezik.

A közétkeztetőnek nyersanyag-kiszabati ívet kell vezetnie, amelyen egy napra vonatkozóan az étkezést igénybe vevők életkora és száma alapján meghatározott adagszámban elkészítendő ételek és italok előállításához szükséges tisztított nyersanyagok tételes, mennyiségi felsorolását kell feltüntetni.²⁹

A kínálat és étlapok megtervezésekor a szokásos üzleti és táplálkozási megfontolások mellett (pl.: elhelyezkedés, helyi árualap, helyi specialitások, évszakok kínálata, célközönség, fogyasztási trendek, divatok, adag méretek, pénz keretek, szaktudás stb.) figyelembe kell venni az ételek és italok biztonságos elkészítésének, kezelésének rendelkezésre állását is. Ennek során ismerni és mérlegelni kell az ételkészítéshez szükséges és rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételeket, a tároló, előkészítő, sütő-főző, készétel kezelő helyiségeket, eszközöket és azok kapacitásait, adottságait, a rendelkezésre álló személyzetet is.³⁰ A közétkeztetőnek az elkészített étlapokat a szolgáltatás helyén ki kell függeszteni, feltüntetve azon az allergén összetevőket, valamint az étkezések számított energia-, fehérje-, zsír-, szénhidrát-, hozzáadott cukor- és sótartalmát egy adagra vonatkoztatva.³¹ Az ételek előállításának folyamatát, az étlaptervezést, nyersanyag-kiszabati elkészítését élelmezésvezető végzi.³²

Az ételkészítési dokumentumokon kívül az élelmezésvezetőnek az ételmennyiségének meghatározásához létszámnnyilvántartást kell vezetnie minden nap. Az intézményi étkeztetés igénybevételekor a szülőnek nyilatkoznia kell, gyermekének milyen étkeztetést kíván igénybe venni. Ezen nyilatkozatok óvoda és iskoláskorú gyermekek tekintetében eltér. Az óvoda korcsoportnak a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások és gyermekvédelmi szakellátások térítési díjáról és az igénylésükhöz felhasználható bizonyítékokról szóló 328/2011. (XII.29.) Korm. rendelet 6. melléklet kitöltésével igényelhető az étkeztetés, melyben gyermekétkeztetési normatív kedvezmény igénybevételét több pont alapján érvényesítheti. Ezek lehetnek a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény jogán; a gyermek tartósan beteg, vagy fogyatékos; a gyermek családjában tartósan beteg, vagy fogyatékos gyermeket nevelnek; a gyermek családjában három vagy több gyermeket nevelnek; a gyermek nevelésbe vételét rendelte el a gyámhatóság; vagy családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg a kötelező legkisebb munkabér személyi jövedelemadóval, munkavállalói, egészségbiztosítási és nyugdíj járulékkel csökkentett, azaz nettó összegének 130 %-át. Az iskolások étkeztetését és a normatív kedvezményeket a 328/2011. (XII.29.) Korm. rendelet 8 melléklet kitöltésével lehet igénybe venni, mely a kedvezmények igénybevételét tekintve szinte azonos. Kivétel két pont, mert az iskolásoknál már nem vehető igénybe a kedvezmény annak a gyermeknek, akinek a családjában tartósan beteg, vagy fogyatékos gyermeket nevelnek, valamint nem számít bele a kedvezményezett körébe, akinek a

²⁷ Közétkeztetési rendelet 2. § (1) bekezdés 1. pontja.

²⁸ Közétkeztetési rendelet 2. § (1) bekezdés 6. pontja.

²⁹ Közétkeztetési rendelet 3. § (1) bek.

³⁰ Földművelésügyi Minisztérium: Útmutató a vendéglátás és étkeztetés jó higiéniai gyakorlásához, Budapest, 2018, 101., https://portal.nebih.gov.hu/documents/10182/406632/GHP_press_low.pdf/36f7dfad-0890-4950-b5e6-58bd71418b99 (2024.04.26.).

³¹ Közétkeztetési rendelet 6. § (1) és (2) bek.

³² Közétkeztetési rendelet 16. § (1) bek.

családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg a kötelező legkisebb munkabér személyi jövedelemadóval, munkavállalói, egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékkel csökkentett, azaz nettó összegének 130 %-át.

Az igénylések, valamint az ételkészítések dokumentumain kívül az élelmezésvezető feladata a veszélyelemzés és a kritikus szabályozási pontok nyomon követhetősége, melyet a Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) rendszer dokumentumainak mindennapi vezetésével lát el. A HACCP alkalmazása az USA-ban a 90-es években terjedt el, ezzel párhuzamosan az EU is átvette a módszert. Az Európai Unióhoz való csatlakozáskor a jogharmonizáció következményeként Magyarországon is bevezetésre került. Az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiéniáról és az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény előírják a HACCP rendszerek kialakítását, üzemeltetését és folyamatos működtetését.³³

3.3. Gyermekek közétkeztetést támogató programok

A közétkeztetésnek nagyon sok formájáról tudunk beszélni, de ha a köznyelvben meghalljuk azt, hogy menza mindenkinek az óvoda és az iskolai étkeztetés jut eszébe. Nem véletlenül, hiszen ezek a korcsoportok azok, akik jelentősen kiveszik a részüket a közétkeztetésből. Az állam nyújtotta lehetőségeknek hála nagyon sok gyermek ingyenesen étkezik a köznevelési intézményekben, valamint az állam törekszik arra is, hogy a gyermekek a megfelelő mennyiségű és minőségű táplálkozás mellett kellő vitaminhoz, valamint kalcium forráshoz jussanak az iskolagyümölcs- és iskolazöltség program³⁴, illetve iskolatej program³⁵ keretein belül. A Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ (NNGYK) (a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) és Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI) jogutódja) 2022-ben – a rendelet előírásainak megfelelően – plakátokat, tájékoztató anyagokat is készített, melyekkel kifejezetten ösztönzik a gyermekeket az egészséges táplálkozásra, és felhívják figyelmüket a tej és tejtermékek fogyasztásának fontosságára.³⁶ Az óvoda- és iskolatej programban 2751 intézmény, azaz csaknem minden második iskola vesz részt, míg az iskolagyümölcs- és iskolazöltség-programhoz 2313 intézmény csatlakozott. Mindez azt jelenti, hogy a 2021/22-es tanévben több mint 447 ezer gyerek kapott napi szinten tejet vagy tejterméket az oktatási-nevelési intézményekben, 535,5 ezer gyerek pedig gyümölcsöt és zöldséget.³⁷

4. A közétkeztetés és a hátrányos helyzet keresztműzében

Jelen fejezetben a korábban vizsgált két témakör, a hátrányos helyzet és a közétkeztetés egy metszetét szeretnénk más szemüvegen keresztül bemutatni. Célunk, hogy ismertessük, hogy a Zádorfalva Óvoda esetében a már megismert dogmatikai alapok hogyan finomodnak egy hátrányos helyzetű település esetében. Azonban még ez előtt szükséges pár alapvetést tenni Zádorfalva települése kapcsán.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye északnyugati részén, az Aggteleki-karszt és a Borsodi-dombság között fekszik a Szuha-patak völgyében található Zádorfalva. Lakossága 1970-től

³³ SÍSAK Tamás: HACCP – egy kis történelem, <https://www.haccp-agency.hu/2020/06/24/haccp/> (2024.05.13.).

³⁴ Az iskolagyümölcs – és iskolazöltség program végrehajtásáról szóló 15/2021.(III.31.) AM rendelet.

³⁵ Az óvoda- és iskolatej program szabályozásáról szóló 19/2021.(V.5.) AM rendelet.

³⁶ Gyermekek közétkeztetése, <https://egeszsegvonal.gov.hu/maradj-egeszseges-cikkek/2041-gyermekek-kozetkeztetese.html> (2024.05.13.).

³⁷ Megemelte a kormány a menza-támogatást - Sikeres az iskolatej- és az iskolagyümölcs-program, a gyerekek egyre egészségesebben táplálkoznak, <https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20220624-megemelte-a-kormany-a-menza-tamogatast> (2024.05.13.)

lassan, de folyamatosan csökken. A település jelenlegi lakónépességének nemzetiségi összetételét nem csak statisztikai adatok alapján tudjuk beazonosítani, hanem magunk is megtapasztalhatjuk, ha túrázni, kirándulni támad kedvünk, hiszen Zádorfalván is keresztül vezet az Országos Kéktúra útvonal. Nagyon sok romos, elhagyatottnak tűnő lakóház fellelhető, ami valójában nem is elhagyatott, csak az ott élők anyagi helyzete nem teszi lehetővé, hogy az ingatlanra fordítsanak a keresetükből. Jelenleg a falu összetételét tekintve az összlakosság száma 2023. január 01-i adatok alapján 437 fő.³⁸ Saját kutatásunk alapján 309 fő ebből a roma nemzetiségű.

A település hátrányos helyzetét mutatja többek között, hogy a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet 2. sz. melléklete alapján Zádorfalva is társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések között szerepel. A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések rangsorát a már említett 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet 1. sz. mellékletében részletesen rögzített mutatók³⁹ alapján állítják fel, és a komplex mutatónak a legkedvezőtlenebb harmada kerül a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet 2. sz. mellékletébe.

A Zádorfalva Óvoda Zádorfalva egyetlen olyan intézménye, mely a helyi önkormányzat fenntartása alá tartozik. Az Óvoda önálló jogi személy, azonban önálló gazdálkodási szervezettel nem rendelkezik, mivel pénzügyi gazdálkodási feladatait Zádorfalva Polgármesteri Hivatala látja el.⁴⁰ Működése több szempontból kimagasló értékkel bír a falu szempontjából, hiszen a községi kulturális programokon az óvodás gyermekek kis műsora elmaradhatatlan, valamint az ott dolgozók szakmai tapasztalata és aktív közreműködése is jelen van az eseményeken.

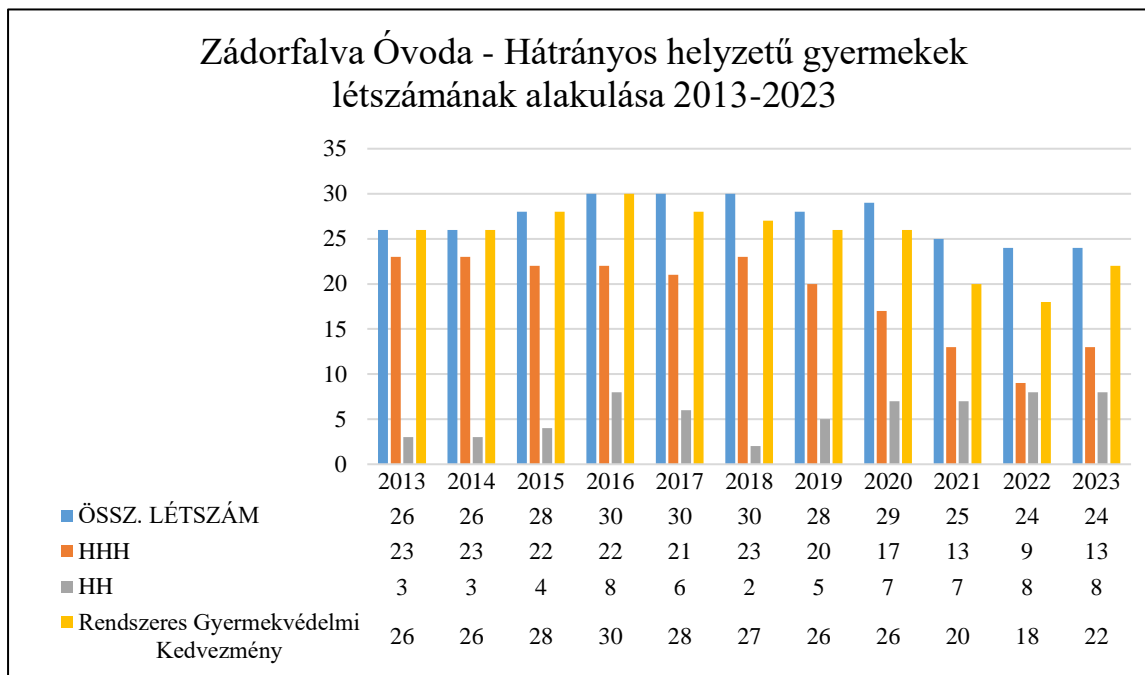
Az óvoda befogadó képességét a Zádorfalva Óvoda Szervezeti és működési szabályzata határozza meg. Mivel létszámát tekintve kistelepülésről beszélünk, így a maximálisan befogadható gyermekek létszáma 25 fő, plusz 20%-al bővíthető az igazgató hozzájárulásával.⁴¹ Összetételét tekintve a roma kisebbség van túlnyomó többségben. A 2023. október 1-i statisztikai adatok alapján az intézmény létszámát tekintve 24 gyermekből 8 gyermek hátrányos helyzetű és 13 gyermek halmozottan hátrányos helyzetű családból származik.

³⁸ KSH Helységnevtár: Zádorfalva, https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=03063 (2024.05.17.).

³⁹ Ilyen mutatók például: Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya a 0-24 éves állandó népességből, %; Aktív korúak ellátásában rendszeres szociális segélyben és foglalkoztatást helyettesítő támogatásban) részesítettek ezer állandó lakosra jutó száma, fő; Komfort nélküli (lakott) lakások a lakott lakások %-ában; Az egy állandó lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, ezer Ft; A megyeszékhely elérésének mutatója, perc; A gyorsforgalmi csomópontok elérési mutatója, perc.

⁴⁰ Zádorfalva Óvoda Szervezeti és Működési Szabályzata 8.

⁴¹ Zádorfalva Óvoda Szervezeti és Működési Szabályzata 8.

1. ábra: Zádorfalva Óvoda Hátrányos helyzetű gyermekek létszámának alakulása 2013-2023
Forrás: KIR- STAT adat Lengyel Bertalanné igazgató adatközlése alapján

Összességében elmondható, hogy az elmúlt 10 évben intézményben nevelésben részesült gyermekek minimum 70% - a szociálisan hátrányos helyzetű családból érkezett, de több olyan év is volt mikor a hátrányos helyzetű gyermek létszáma elérte a maximális 100 %- ot. Ezeknek a gyermekeknek nem csupán a szellemi fejlődését kell szem előtt tartani, hanem testi és lelki fejlődésükben is segíteni kell őket. Sok esetben az egészségügyi ellátás fontosságára is az óvodapedagógus hívja fel a szülő figyelmét.

Magyarországon már a Kt. hatálybalépésekor bekerült a szabályozásba, hogy 3 éves korától köteles a gyermek óvodába járni.⁴² Ez azért fontos, mert a legtöbb szakirodalom megállapítja, hogy a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása annál sikeresebb, minél korábbi életkorban kezdődik meg az integráció, minél korábban történik meg az emberi tényezőbe invesztálás, annál nagyobb lesz a megtérülő haszon. Ez a hátrányos helyzetűek esetében azt jelenti, hogy az óvodai fejlesztések számukra nagyobb hasznot hoznak a későbbiekben, mint azok a különböző szakmákat adó képzések, amelyek a hátrányos helyzetű felnőttek felzárkóztatására irányulnak.⁴³

A gyermekek nevelése mellett fontos szerepet kap az étkezések minőségi és mennyiségi megléte az óvodában. Az óvoda saját konyhát üzemeltet, melyet 1 fő főzőnő és egy fő konyhai kisegítő közreműködésével lát el. A konyha zavartalan működéséről az ételmezésvezető gondoskodik. A főzőkonyha kapacitása maximum 60 fő ellátását tudja biztosítani. A 2018 évben felújításra került konyha a HACCP szabályainak megfelelően lett kialakítva és a berendezések is ennek megfelelően lettek beszerelve. Jelenleg a konyha 25 fő óvodás (3 – 6 éves korig) gyermeknek, 18 fő alsó tagozatos iskolás (7-10 éves korig) gyermeknek és 4 fő vendég étkezőnek (60 év feletti) készíti el a napi étel adagját. A gyermekek étkezését tekintve

⁴² Kt. 24. § (1) bek.

⁴³ HEGEDŰS Roland: Hátrányos helyzetű gyermekek az óvodában, in: Új Kutatások a Neveléstudományokban – 2019 – Neveléstudomány: Horizontok és dialógusok I. (szerk.: VARGA Aranka – ANDL Helga – MOLNÁR-KOVÁCS Zsófia), MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság - PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Pécs, 2020, 223.

napi 3 étkezést kell biztosítani, ami 2 kísértkezés és 1 főétkezést jelent a számukra.⁴⁴ Vendég étkezők esetében, csak ebéd formájában vehető igénybe a konyha szolgáltatása.

A közétkeztetésre vonatkozó jogszabályi környezet értelmében több előírásnak is meg kell felelni. A közétkeztetés esetében kötelező – többek között - a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (a továbbiakban: NÉBIH) minősítése. Ennek hiányában közétkeztetés nem végezhető. A minősítéshez szükséges ellenőrzést a konyha üzemeltetője is kérheti, de amennyiben ez a kérelem elmarad, úgy az utolsó ellenőrzést követő három év elteltével bármikor érkezhethet hatósági ellenőr a közétkeztetőhöz. Ezek az ellenőrzések Zádorfalva Óvoda konyháját tekintve az utóbbi hét évben folyamatos javuló tendenciát mutatott. 2017 évben elégtelen (37 %) értékelést kapott az intézmény, mert nem voltak megteremtve az előírásnak megfelelő működési feltételek. Ennek következtében 80 %-os teljesítmény alatti eredmény elérése esetén intézkedési terv készítésére, és abban foglaltak elvégzésére kötelezi a közétkeztetőt a NÉBIH, aminek teljesítésére általában 3-6 hónap határidőt szab. A Zádorfalva Óvoda esetében ez az intézkedési terv beleesett a 2018. évi felújításokba, ami még inkább rámutatott arra, hogy melyek azok a hiányosságok, amiket feltétlenül el kell végezni, hogy a konyha megfelelő színvonalon tudjon működni a továbbiakban. A 2020-as évben már a felújított és szabályszerűen kialakított főzőkonyhába érkezett az ellenőrzés, de még mindig nem sikerült elérni a 80% - os határt. A hatósági ellenőrzés közepes, 72% -os eredménye ismételt intézkedési terv készítésével, és annak végrehajtásával zárult. A 2023-as évben törekedve az előző ellenőrzésen feltárt hibák, hiányosságok kiküszöbölésére, sikerült olyan eredményt elérni, mely után apróbb odafigyeléssel, jó (80 %) értékelést kapott a konyha, melynek következményeképpen csak a csekély figyelmetlenségek kiküszöbölésére kell odafigyelni. Arról, hogy ez az eredmény nem csak, hogy ne romoljon, hanem javuljon az intézmény igazgatója és az élelmezésvezető gondoskodik.

A mai modern pszichológia több kísérlettel igazolta, hogy kisgyermeknél általános jelenség az étel elfogadás-elutasítás személyhez kötöttsége, tehát egyáltalán nem mindegy egy gyermeknek, hogy kitől kapja ugyanazt az ételt.⁴⁵ Gyakorlati tapasztalat, hogy a kisgyermek bekerülve az óvodába egy bizonyos pedagógushoz, dajkához, vagy kiegészítő személyzethez kezdenek kötődni, amíg nem érzik magukat kellő biztonságban ahhoz, hogy több, számukra idegen emberrel kezdjenek bizalmi kapcsolatot.

Mivel a gasztronómia eléggé összetett, ezért nincs két egyforma étel sem. Az otthoni étkezések, kívánságok helyét felváltja a kötött időhöz rendelt rendszeres étkeztetés, ami sokszor olyan ételeket tartalmaz, mely még ismeretlen a számukra és ezekre gyakran rá is mondják, hogy „én ezt nem szeretem.”⁴⁶

A közétkeztetés további gyakorlati nehézsége, hogy a közétkeztetési rendelet több olyan nyersanyagot határoz meg, mely sok esetben ismeretlen a gyermekek számára. Az óvodás és iskolás korcsoportnál a következőket írja elő a Közétkeztetési rendelet. Napi háromszori étkezés szolgáltatása esetén egy főre biztosítandó legalább két adag zöldség – ide nem értve a burgonyát – vagy gyümölcs, ezekből legalább egy adag nyers formában, két adag gabona alapú élelmiszer, melyből legalább egy adagnak teljes kiőrlésűnek kell lennie.⁴⁷ Továbbiakban tíz étkezési nappól legalább egyszer az étlapnak tartalmaznia kell halat. Édesség önállóan ebédként nem adható.⁴⁸

⁴⁴ Közétkeztetési rendelet 5. § (2) bek. c) pontja

⁴⁵ VÁRKONYI-NICKEL Réka – GREINER Erika – VARGA-NAGY Veronika: Hagyomány, globalizáció, előírás. A gyermek közétkeztetés társadalom formáló szerepének vizsgálata a XX. században, Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve, 2019, 133.

⁴⁶ Gyakran ismételt mondat a gyermekek szájából.

⁴⁷ Közétkeztetési rendelet 7. § (4) bek.

⁴⁸ Közétkeztetési rendelet 14. § (3) bek.

Nagyon sok óvodai étlapot össze lehet hasonlítani, de nagyon nehezen találunk két olyat, ami közel egyforma lenne. Mert bár az előírásokat figyelembe véve kell az étlapot megtervezni, mégis a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy ha nincs minimális eltérés az előírásoktól, sok éhes gyermekekkel találkozunk a dolgozók. Egy olyan óvodában, ahol a gyermekek majdnem 100 %- a valamilyen hátrányos helyzetű családból érkezik, nagyon fontos a napi háromszori étkezés energia tartalmának maximális megléte. Mivel az első étkeztetés az óvodában a tízórai, így a gyermekeknek már úgy kellene az intézménybe érkeznie, hogy az otthon reggeliznek. A gyakorlatban viszont az tapasztalható, hogy a gyermekek többségének a tízórai jelenti a hétköznapi értelemben vett reggelit. Ezért egy ilyen intézményben legtöbbször teljes kiőrlésű gabonából készült kenyér kerül valamilyen formában a gyermekek tányérjára. Bár manapság már nem számít újdonságnak a teljes kiőrlésű gabonából készült sütőipari termék, mégis sok gyermek az óvodában találkozik vele életében először. Ezért az első néhány nap nehézségeket okoz az étel elfogyasztása szempontjából. De idővel mindennel sikerül őket megbarátkoztatni.

A főétkezések tekintetében a főzelék jellegű ételek állnak a legtávolabb a gyermekektől. A menzán kínált fogások közül a legkedveltebbek sorrendben a paradicsomleves, gyümölcsleves, bolognai spagetti, milánói makaróni, tejbegríz, rántott hús rizs körettel, tojásleves, krémlevesek.⁴⁹ A gyermekek az uzsonnával zárják az étkezést az intézményben. Az uzsonna elkészítésénél szintén nem árt figyelembe venni a családok szociális helyzetét, hiszen sajnos sok gyermek az óvodában, iskolában eszik a nap folyamán utoljára. Sok esetben megfigyelhető, hogy egy hátrányos helyzetű településen tavasszal - ősszel kevésbé éhesek a gyermekek, mert több lehetőségük jut önmaguktól is élelemhez jutni (pl.: kerti gyümölcsök), mint télen. Összességében mindenki elvárásainak nem egyszerű megfelelni, de törekedni kell arra, hogy mindenki a lehető legjobbat hozza ki az adott körülményekből.

5. Összegző gondolatok

Jelen tanulmányt két jól elhatárolható részre bontottuk. Az első részben a hátrányos helyzet témakörével foglalkoztunk, kiegészítve statisztikai adatokkal. A statisztikai kimutatások alapján elmondhatjuk, hogy évről évre, ha csak kevéssel is, de csökken a hátrányos helyzetben élő családok száma hazánkban. A tanulmány második részében a közétkeztetést helyeztük a középpontba. A közétkeztetést szerettük volna jogszabályi és gyakorlati oldalról is bemutatni, hogy láthatóvá váljon az, hogy bizonyos esetekben a helyi sajátosságokat mennyire nehéz összhangba hozni a jogi szabályozással.

A tanulmány harmadik, szintetizáló fejezetében pedig a két megismert kulcsfogalom, a hátrányos helyzet és a közétkeztetés témakörét vetítettük rá egy olyan településre és annak óvodájára, amely – sajnos - napi szinten küzd a közétkeztetési jogszabályok keretei adta lehetőségekkel és a hátrányos helyzetű gyermekek integrálásával és kezelésével.

Végző konklúzióként talán megállapíthatjuk azt, hogy hathatós odafigyeléssel és célzott döntésekkel a hátrányos helyzetben lévő gyermekek számára is lehet megfelelő (értjük ez alatt például a tápérték szintjét) ételt az asztalra tenni, hogy ellensúlyozza/kiegészítse/pótolja azokat az étkezéseket, amelyek az otthoni étkezés során kimaradnak/elmaradnak vagy kevésbé táplálóak.

⁴⁹ BÁTI Anikó: Paradicsomlevestől a fűrjtojásig. A gyermekétkeztetés néprajzi vizsgálata budapesti példa nyomán, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2014, 233.